

2 4535

9/11

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԵՐԵՒԱՆ»Ի ԹԻԻ 4

ԵՐՈՒԱՆԴ ՃԻՒԶԷՐԵԱՆ

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(ՍԷՆՏԻՔԱ)

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ ՄԸ 21 ՄԱՐՏ 1884Ի ԵՒ 12 ՄԱՐՏ 1920Ի
ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ
Տպագր. «ԱՐԱՐԱ»
17, Ռիւ տէ սօմխիքէն

1927

331.88
Ճ - 80

15 JAN 2010

ՀԻՄ ՆԱԿ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ԵՐԵՎԱՆ» ԹԻԻ 4

331-88
Ճ-ՅՕ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՃԻԻԶԵՐԵԱՆ

2489
5924

ԱՐԶԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
(ՍԷՆՏԻՔԱ)

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ ՄԸ 21 ՄԱՐՏ 1884Ի ԵՒ 12 ՄԱՐՏ 1920Ի
ՕՐԷՆՔՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՏԵՅԼ

Տպգր. «ԱՐԱՐԱ», Թագևոր Խաչիկեան
17, ՌԻԱ տէ Տօմիսիքէն

1927

20 JUN 2013

24335

ԱՐՀԵՍՏ ԱԿՑԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԻԻՆՆԵՐԸ

(ՍԷՆՏԻՔԱ)

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ 21 ՄԱՐՏ 1884Ի ԵՒ 12 ՄԱՐՏ 1920Ի
ՕՐԷՆ ՔՆԵՐՈՒՆ

ՍԷՆՏԻՔԱՅԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ

Իւրաքանչիւր ճիւղի արճեստաւորներ պէտք ունին համախմբուելու, իրենց արճեստին կիրարկման հետ կապ ունեցող հարցերը ուսումնասիրելու, իրենց միասնական շահերը պաշտպանելու և իրենց պահանջները արժեցնել կարենալու համար:

Այդ համախմբումները կը կոչուին Արհեստակցական Միութիւն կամ Սէնտիքա:

Սէնտիքաները անհրաժեշտութիւն մըն են ինչպէս գործատէրերուն, նոյնպէս ալ գործաւորներուն համար: Բայց այս վերջիններուն համար ճակատադրական հանգամանք ունին, որովհետեւ այն օրէն՝ երբ ճարտարարուեստը սկսաւ առաջդիմել և կեդրոնանալ, բանւորութիւնն ալ սկսաւ աճիլ ու կուտակուիլ մեծ գործարաններու մէջ, արճեստաւորներուն համար անկարելի դարձնելով սեփական արճեստանոցներու տէր դառնալը, ինչպէս կ'ըլլար ժամանակին: Այն օրէն ի վեր արճեստակցական միութիւնները միակ միջոցը

260-93

դարձած են աշխատաւորներուն բարեկեցութեան հնարաւորութիւն ստեղծող :

Մեկուսացած բանւորը ստիպուած է ընդունիլ գործատէրին առաջարկած պայմանները. չկրնալ վիճիլ և ի նպաստ իրեն փոխել տալ զանոնք: Միայն կազմակերպուած բանւորութիւնն է որ հաւասար գետնի վերայ կը կանգնի գործատէրին դէմ և բանակցութիւններէ յետոյ կը կնքէ հաւաքական պայմանագիր, որ կը ճշգրտուէ աշխատանքի և օրավարձի հարցերը: Հաւաքական պայմանագիր կնքելու համար նախ պէտք է որ բանւորները իրենք իրենց մէջ համաձայնին, ու միւս կողմէ՝ տեւական և հաստատուն հաւաքականութիւն մը ներկայացնեն :

Ասկէ զատ Արհեստակցական Միութիւնը հնարաւորութիւն կուտայ բանւորներուն փոխադարձաբար իրարու օգնելու՝ հիւանդութեան և անգործութեան պարագային: Ամէն բանւոր ենթակայ է անոնց և իր նեղ օրերուն, իր միակ պաշտպանը Արհեստակցական Միութիւնն է :

Վերջապէս սէնտիքաները աշխատաւոր զանգուածներու կամքին արտայայտիչներն են: Անոնք են որ գործատէրերուն և երկրի իշխանութեանց կը ճանչցընեն բանւորներու պէտքերն ու պահանջները :

* * *

Յրանաայի մէջ երկար ատեն հալածուած է սէնտիքայի գաղափարն իսկ: Յրանաական յեղափոխութիւնը ջնջելով հին ըէժիմի ծանօթ արհեստակցական միութիւնները (corporation), 1791 յունիսի օրէնքով բացարձակապէս կ'արգիլէր «միենոյն վիճակը և զբաղումը ունեցող քաղաքացիներու միջև կազմուած ո և է միութիւն», այս արգելքը նկատելով սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքը, որովհետև հին ըէժիմի միութիւնները, աշկերտութենէ մինչև վարպետութիւն, զանազան աստիճանաւորումներ մտցուցած էին,

զոր տասնեակ տարիներ պէտք էր անցնելու համար: Միւս կողմէ՝ գործատեղի փոխելու, սեփական գործի տէր դառնալու հարցերուն՝ տրակոնական սահմանափակումներ կային, որոնք աշխատաւորներու ազատութիւնը կաշկանդած էին: Այս վատահամբաւ մէթոտներուն վերերեսումը անհնար դարձնելու համար էր որ մեծ յեղափոխութիւնը կ'արգիլէր ո և է արհեստակցական խմբաւորում, զայն նկատելով վտանգաւոր և անհատական ազատութեան դէմ :

1810ին հրատարակուած պատժական օրինադիրքը որ այժմ կը գործածուի, իր 291րդ յօդուածով, 20 հոգիէ աւելի ժողովներու համար կառավարութեան արտօնութիւնն ու հսկողութիւնը պարտադիր կը հռչակէր :

Մինչև 1848ի յեղափոխութիւնը աշխատաւորական համախմբումները խստիւ հալածուեցան իբրև «խտովարարութեան բոյներ»: 10 Ապրիլ 1854ի օրէնքը բանտարկութեամբ և տուգանքով կը պատժէր ո՛չ միայն միութեանց կազմակերպիչները, այլ նոյնիսկ պարզ անդամները և ժողովատեղին վարձու տուողները, իբրև մեղսակից :

1848ի յեղափոխութենէն յետոյ, առժամեայ կառավարութիւնը ո՛չ միայն թոյլատրեց, այլ քաջալերեց նոյնիսկ բանւորական խմբաւորումները, որոնք արագ կերպով սկսան կազմակերպուիլ :

Բայց այս թոյլտուութիւնն ալ երկար չտևեց: Նաբոլէոն Գ.ի կայսրութիւնը դարձեալ արգիլեց ու հալածեց բանւորական միութիւնները և զանոնք լուծուած յայտարարեց: Բայց 1860ի ատենները կայսերական կառավարութիւնը իր հալածանքը մեղմացուց և աւելի անտարբեր դատուեցաւ բանւորական ապօրէն կազմակերպութիւններու և գործադուլներու հանդէպ, որպէսզի դժգոհ աշխատաւորութիւնը հանրապետական շարժման չմիանայ: Նոյնիսկ կառավարական ծախքով բանւորական պատգամաւորութիւն մը ղրկեց Լոնտոն,

համաշխարհային ցուցահանդէսին :

Այս դէպքը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ այն ա-
տենուան սէնտիքայական շարժման վրայ :

Լոնտոն գացած պատուիրակները շփման մէջ մը-
տան թրէշտ Եունիքընի ղեկավարներուն հետ, մեծապէս
տպաւորուեցան անոր ներկայացուցած ուժէն և ազդե-
ցութենէն: Երբ Ֆրանսա վերադարձան իրենց տպա-
ւորութիւնները տարածեցին աշխատաւորական շրջա-
նակներու մէջ և համանման կազմակերպութիւն մը
ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը քարոզեցին, ֆրանսա-
կան բանւորութեան վիճակը բարելաւելու համար:
Պատգամաւորութիւնը առևտրական նախարարին ներ-
կայացուցած յիշատակագրին մէջ կը պնդէր սէնտի-
քաներ կազմելու թոյլտուութեան պահանջին վրայ:
1868ին, վերջապէս, այդ թոյլտուութիւնը տրուեցաւ,
պայմանաւ որ արհեստակցական զետնի վրայ միայն
մնան: Քիչ ատենէն սէնտիքաները սունկի նման երե-
ւան եկան ու ստեղծեցին սէնտիքաներու միութիւն և
դաշնակցութիւն :

Բանւորական շարժումը ուժեղ մղում մը ստա-
ցաւ: Նարոլէսն Գ. Մնդլիոյ օրինակին հետեւելով ըն-
դունամ էր ազատ փոխանակութիւնը (libre échange),
որով ճարտարարուեստը մեծ զարկ ստանալով, ընդար-
ձակամ էր բանւորական շարքերն ու համախմբում-
ները: Այդ թուականներուն, սակայն, դրամատիրու-
թեան համար խոշոր «վտանգ» մը ստեղծուած էր յան-
կարծ, խուճապի մասնելով իշխող դասակարգերը: Այս
պատճառաւ կառավարութիւնը կասեցուց սէնտիքանե-
րու զարգացումը :

1864ին Քարլ Մարքս Լոնտոնի մէջ հիմնած էր
Աշխատաւորներու Միջազգային Ընկերութիւնը, յեղա-
փոխական ձգտումներով: Սէնտիքաներու մեծամասնու-
թիւնը առաւել կամ նուազ չափով կապուած էր այս
նոր ընկերութեան: Կայսերական կառավարութիւնը յա-
ճախակի հետապնդումներու կ'ենթարկէր բանւորական

շարժման ղեկավարները, կազմալուծելով սէնտիքա-
ները: Կայսրութեան անկումէն յետոյ հալածանքը ա-
ւելի սաստկացաւ արթնցող աշխատաւորութեան դէմ:
Մարքսի հիմնած աշխատաւորներու միջազգային ըն-
կերակցութիւնը կ'ամբաստանուէր իբրև գրգռապատ-
ճառներէն մին 1871ի Բարիզի կոմունիստական յեղա-
փոխութեան: Երրորդ հանրապետութեան ազգային ժո-
ղովը 14 մարտ 1872ի օրէնքով այդ ընկերակցութիւնը
կը հռչակէր «ոճրափորձ մը հանրային անդորրութեան
դէմ» և ծանր պատիժներ կը նախատեսէր անոր ան-
դամակցողներուն դէմ: Այս խստութեանց պատճառաւ
սէնտիքաները, տկարացած, գազտնի գործունէութեան
դատապարտուած էին մինչև 1878: Այդ թուականէն
յետոյ պնտք տակաւ առ տակաւ բարեացակամ թոյլ-
արուութեան արժանացան, 1871ի արիւնահեղ պայքար-
ները հետզհետէ մոռցուած ըլլալով :

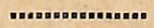
Սէնտիքայական շարժման բարեկամները շատ-
ցած էին: Բանւորութիւնը այլևս իրական ուժ մը կը
կազմէր և շատ վտանգաւոր կը նկատուէր դայն ճնշե-
լով և ինքնապաշտպանութեան միջոցներէն զրկելով՝
անոնց մէջ յեղափոխական թափը զարգացնելը: Գլխա-
ւորաբար այս նկատումով խմբագրուեցաւ սէնտիքա-
ներու վերաբերեալ օրինագիծը, 1880ին, որ երկու ան-
գամ Ծերակոյտէն և երեք անգամ Երեսփ. ժողովէն
անցնելէ յետոյ՝ վերջապէս քուէարկուեցաւ և 21 մարտ
1884ին իբրև օրէնք հրատարակուեցաւ :

Այս օրէնքը իրաւունք տուաւ աշխատաւորներուն
և գործատէրերուն ազատօրէն կազմակերպուելու սէն-
տիքաներու մէջ :

Պայքարը տևած էր զրեթէ դար մը: Բայց բան-
ւորութիւնը միշտ ալ կըրցած էր իր կազմակերպու-
թիւնը պահելու դանազան հարքներ գտնել հայա-
ժանքի օրերուն: Հիւանդ և անզոր բանւորներու օգ-
նութեան անտուկներու, արհեստներու զարգացման մի-
ութիւններու և այլ զանազան անմեղ անուններու տակ

ստեղծուած մարմիններ ճարտարօրէն կը ծածկէին գիտակից և պայքարող բանւորներու դասակարգային կազմակերպութիւնները, որոնք թոյլտուութեան շըրջաններուն, յանկարծ կ'երեւային հրապարակի վրայ իբրև արհեստակցական միութիւններ, իսկ հալածանքի օրերուն կ'ամփոփուէին իրենց ծածկոցներուն տակ: Իրենց ժողովները կը գումարէին քսան հոգիէ պակաս խումբերով — կառավարական արտօնութեան պէտք չունենալու համար — դանաղան թաղերու մէջ և դանաղան օրեր, սպասելով լաւագոյն օրերու:

ՈՐՈՐՔԻ ԿՐՆԱՆ ՍԷՆՏԻՔՍՅԻ ԱՆԴԱՄ ԸԼԼԱՍ

Արհեստակցական Միութիւնը, կ'ըսէ օրէնքը, ընկերակցութիւն մըն է, բաղկացած՝ միեւնոյն արհեստը կիրարկող կամ որոշ նիւթի մը արտադրութեան աջակցող ու իրարու հետ կապ ունեցող արհեստներու մէջ աշխատող անձերէ: Միութեան միակ նպատակն է տնտեսական, ճարտարարուեստական, առևտրական և երկրագործական շահերու ուսումնասիրութիւնն ու պաշտպանութիւնը:

Ուրեմն երկու պայման կայ սէնտիքայի անդամ կարենալ ըլլալու համար.

1. Պէտք է զբաղուած մը, արհեստ մը ունենալ:
2. Պէտք է որ բոլոր անդամները միեւնոյն արհեստը ունենան, կամ որոշ նիւթի մը արտադրութեանը աջակցող և իրարու հետ կապ ունեցող արհեստներու պատկանին: Օրինակի համար, օթօձօպիւրի մը երկաթեղէն ու փայտեղէն մասերը շինողները կըրնան միեւնոյն սէնտիքային անդամ ըլլալ:

Բացատրենք առաջին պայմանը:

Օրէնքը կը պահանջէ որ սէնտիքայի մը անդամ եղողը իր անձնական ու արհեստակցական շահերովը

կապուած ըլլայ իր սէնտիքային: Կօշկակար մը ինչ պէտք ունի դերձակներու սէնտիքային անդամագրութեանը, քանի որ իր ապրուստին հետ կապ ունեցող շահեր միայն արտօնուած է հետապնդելու:

Օրէնքը շատ ալ որոշ չէր թէ ամէն կարգի բանւորներ և միեւնոյն արհեստը կիրարկողներ կրնային սէնտիքաներ կազմել: Ազատ զբաղում ունեցողները, օրինակ՝ բժիշկները, փաստաբանները, արթիսթները, ինչպէս նաև պետական պաշտօնեաները յաճախ դուրս կը ձգուէին օրէնքին այս տրամադրութիւններէն և անոնց կը զլացուէր կազմակերպուելու իրաւունքը: Հարցը կենսական ըլլալով, երկար վէճերու տեղի տուած է: Բարիղի իրաւաբանական ֆաբրիկէի վրօֆէսէօրներէն Պր. Պէրթէլէմի՝ տեսակէտ մը դրաւ մէջտեղ, որուն համաձայն պետական պաշտօնեաները երկու դասակարգի կը բաժնուէին, 1.) անոնք որ պետական-արդիւնաբերական ձեռնարկներու կապուած են, օրինակի համար՝ ծխախոտի, լուցիլի, վառօթի գործարաններուն բանւորներն ու պաշտօնեաները, հեռազորմաններուն բանւորներն ու պաշտօնեաները, հեռազորի և թէլէֆօնի գիծեր հաստատողներն ու նորոգողները, պետական երկաթուղիի գծին ու գործարանին բանւորներն ու ծառայողները և այլն, և 2.) անոնք որ պետական իշխանութեան գործակալներն են, օրինակ՝ ոստիկանները, գործադիր իշխանութեան պաշտօնեաները և այլն: Միայն առաջիններուն սէնտիքատօնեաները և այլն: Միայն առաջիններուն սէնտիքատօնեաները կ'արուեստը կը արուեստը յաճախ, շատ անգամ ալ կը մերժուէր:

Այս տեսակէտին հակառակորդները կ'առարկէին թէ՛ շատ անգամ չէ՛ կարելի գանազանել այս երկու խումբերը. միւս կողմէ՛ պետական-արդիւնաբերական ձեռնարկները սերտիւ կապուած ըլլալով պետական մեքենային, կ'անդադարանան կառավարութեան գործունէութեան վրայ: Եթէ հեռազորի, թղթատարութեան կամ պետական երկաթուղիի պաշտօնէութիւնը կազմակերպուի և գործադուր յայտարարէ, հաղորդակցու-

թիւնները դադարելով՝ պետութիւնը կը զրկուի իր իշխանութիւնը կիրարկելու միջոցներէն: Ուրեմն արհեստակցական շահեր պաշտպանելու նկատումներով՝ չէ՛ կարելի թոյլատրել որ հանրութեան շահերը փաստուին:

«Հանրութեան շահերը», աւելորդ է ըսել, դրամատէր դասակարգին շահերն են, զոր բնականաբար պաշտպանելու կոչուած են վսեմախո՛ճ քաղաքագէտներն ու խորհրդարանականները:

Եթէ այս տեսակէտը ընդունելի ըլլայ, պէտք է բացարձակապէս մերժել արհեստակցական միութիւններ կազմելու իրաւունքը: Չէ՞ որ երկրի մը տնտեսութեան բոլոր ճիւղերն ալ կապ ունին ընդհանուր պետական կեանքին հետ և կ'անդրադառնան կառավարութեան իր իշխանութիւնը կիրարկելու երեւոյթին վրայ: Անգլիոյ 1.200.000 հանքային բանւորներու գործադուլին հետեւանքով կառավարութիւնը և ճարտարարուեստը հարիւրաւոր միլիոններ կորսնցուցին: Ներքին այս տագնապը կառավարութեան ձեռքերը կապեց իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Ուրեմն պէ՛տք է զրկել միլիոնէ աւելի բանւորներ ինքնապաշտպանութեան միջոցներէն և զանոնք դատապարտել դեռութեան:

Այս հարցը վերջնականապէս լուծելու փորձեր եղան: 12 մարտ 1920ի օրէնքը քուէարկուած ատեն ջանք թափուեցաւ որոշ ցանկը տալու այն պաշտօնեաներուն, որոնք պիտի զրկուէին կազմակերպուելու իրաւունքէն: Բայց համաձայնութիւն գոյացընել կարելի չըլլալով, օրէնքին մէջ աւելցուեցաւ նախադասութիւն մը, որով կը խոստացուէր մասնաւոր օրէնքով մը այս հարցը լուծել:

Միւս կողմէ, սակայն, պետական պաշտօնեաները կրնան օգտուիլ 1901ի ընկերակցութեանց օրէնքէն և կազմակերպուել իրրկ պարզ միութիւններ, բայց դժուարութիւնը այն է՝ որ չեն կրնար մաս կազմել սէնտիքաներու ընդհանուր ընտանիքին: Աշխատանքի

Ընդհանուր Համադաշնակցութեան (C. G. T. կամ C. G. T. U.):

Հարցը կը մնայ ուրեմն անլոյժ, թէ՛նև կառավարութիւնը թոյլատու է և աչք կը գոցէ ստեղծուած «ապօրէն» սէնտիքաներու:

Վերոյիշեալ 1920ի օրէնքը աւելի ազատական տրամադրութիւններ մտցուց 1884ի օրէնքին մէջ: Ամուսնացած կին մը, առանց իր ամուսնոյն արտօնութեան կրնայ սէնտիքայի անդամ ըլլալ: Նոյն իրաւունքը կը վայելին նաև անչափահասները, առանց իրենց կենամակալին արտօնութիւնը անհրաժեշտ ըլլալու միայն թէ խնամակալը կրնայ արգելք հանդիսանալ, եթէ ուզէ: Նոյնպէս, դատապարտութեան մը հետեւանքով քաղաքացիական և քաղաքական իրաւունքերէ զրկուած մէկը կրնայ սէնտիքայի անդամ ըլլալ, ինչպէս նաև բարոյական անձնաւորութիւնները, օրինակի համար, անանուն ընկերութիւնները:

Պէտք չէ մոռնալ որ սէնտիքա կազմելու իրաւունքէն կրնան օգտուիլ ո՛չ միայն բանւորները, այլ և գործատէրերը: Գալով օտար բանւորներու իրաւունքին, հարցին կարեւորութեանը համար, մասնաւոր գլուխ մը պիտի նուիրենք անոր:

Բանուոր մը կրնայ մէկէ աւելի սէնտիքաներու անդամ ըլլալ, եթէ մէկէ աւելի արհեստներ կը կիրարկէ: Գանք այժմ երկրորդ պայմանին:

Պէտք է որ սէնտիքայի մը անդամները ամէնքն ալ միևնոյն կամ համանման և կամ իրարու հետ կապ ունեցող արհեստներ ունենան:

Համանման արհեստ ըսելով պէտք է հասկնալ իրարու նմանող արհեստներ, օրինակի համար, հացագործներն ու կարկանդակ պատրաստողները, երկաթագործներն ու զարբիները, ատաղձագործներն ու կահագործները համանման արհեստներ ունին:

Որոշ արտադրութեան մը մասնակցելուն հետեւանքով իրարու հետ կապ ունեցող արհեստներ են,

օրինակի համար, քարակոփները, որմնադիրները, ա-
տաղձագործները, ներկարարները, ապակեգործները և
այլն, եթէ կառուցումներու ճարտարարուեստին մէջ
կաշխատին, քանի որ շէնքի մը կառուցումը այս ա-
մէն արհեստներուն պէտք ունի:

Այս համանման և իրարու հետ կապ ունեցող ար-
հեստները սերտիւ շաղկապուած են: Չանոնք կիրար-
կող արհեստաւորները միեւնոյն շահերն ունին, հետե-
ւաբար պէտք է թոյլ տալ անոնց որ միատեղ համա-
խըմբուին զիրար պաշտպանելու համար:

Բայց օրէնքը կ'արգիլէ որ այս կապը չունեցող
զանազան արհեստի պատկանողները միեւնոյն սէնտի-
քային անդամագրուին, որովհետև անիկա կ'ենթադրէ
որ արհեստակցական կապեր չունեցող բանւորներ երբ
միեւնոյն սէնտիքային մէջ կը համախմբուին, արհես-
տակցական շահեր պաշտպանելու զիմակին տակ՝
տարբեր նպատակներ հետապնդելու ծրագիրներ կըր-
նան ունենալ:

Կը մնայ ուրիշ դժուարութիւն մը:

Մէկը որ իր արհեստէն կամ պաշտօնէն հրաժար-
ուած է, կրնայ շարունակել անդամ մնալ սէնտիքային:

Այս հարցը կարելոր է այն պատճառաւ որ սէն-
տիքաները իրենց գործունէութիւնը ընդարձակած ըլ-
լալով՝ նախապահի, քարտուղարի և գանձապահի պաշ-
տօնները ծանրաբեռնուած են և զանոնք վարողները
չեն կրնար միանգամայն իրենց աշխատանքը շարու-
նակել: Ուրեմն երբ բանւոր մը իր գործը ձգելով ամ-
բողջովին կը նուիրուի իր պաշտօնին, օրէնքը ապօ-
րինի՞ պիտի նկատէ իր պաշտօնավարութիւնը: Եթէ
այս, այդ պարագային սէնտիքան օրինագանց նկատ-
ուելով՝ կառավարութիւնը կրնայ լուծել զայն:

1884ի օրէնքը այս պարագան չէր նախատեսած,
որմէ ծագում առած էին բաղմամբիւ անպատեհութիւն-
ներ: Կառավարութիւնը երբ ուզէր իրեն անհաճոյ սէն-
տիքա մը լուծել, կ'օգտուէր այս պարագայէն, ապօրէն

հոչակելով զայն: 12 մարտ 1920ի օրէնքը վերջ դրաւ
այս անտանելի կացութեան, 1884ի օրէնքին կող-
յօղուածին վրայ աւելցնելով հետեւեալ հատուածը.—
«Կրնան շարունակել արհեստակցական միութեան մը
անդամ մնալ այն անձերը, որոնք իրենց արհեստը
կամ պաշտօնը ձգած են՝ անուագն տարի մը կիրար-
կելէ յետոյ»:

Օրէնքին այս տրամադրութիւնը անբաւարար
զանտղներ կան, ոմանք ալ կը քննադատեն զայն՝ ա-
նոր լակոնականութեան մէջ անպատեհ շփոթութիւն-
ներու հաւանականութիւն տեսնելով:

Ցարդ խօսեցանք պարզ անդամ դառնալու պայ-
մաններուն վրայ: Օրէնքը աւելի խիստ է զեկավար
պաշտօններ ունեցողներուն համար:

Սէնտիքաներու անօրէն կամ վարիչ ըլլալու հա-
մար պէտք է լրացնել երեք պայմաններ, 1) Սէնտի-
քային անդամ ըլլալ: 2) Ֆրանսացի ըլլալ, 3) Բաղա-
քացիական իրաւունքներէ զրկուած չըլլալ:

Շ. Գ. Մ. Ս. և կոմունիստական կուսակցութիւնը
կը պահանջեն օտար և ֆրանսացի բանւորներու կա-
տարեալ հաւասարութիւն: Ի մէջ այլոց անոնք կը պա-
հանջեն այս երկրորդ պայմանին ջնջումը, որպէսզի
օտար սէնտիքէները իրաւունք ունենան սէնտիքանե-
րու վարչութեանց անդամ ըլլալու:

ՍԷՆՏԻՔԱՆԵՐՈՒ ԻՐԱԻՍՍՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ

.....

Օրէնքը խնամքով սահմանած է սէնտիքայի իրաւատութիւնը: Իր գործունէութիւնը այդ սահմաններուն մէջ պէտք է մնայ: Արհեստակցական միութեան նպատակն է — կ'ըսէ երրորդ յօդուածը — անտեսական, ճարտարարուեստական, առևտրական և երկրագործական շահերու ուսումնասիրութիւնն ու պաշտպանութիւնը: 1884ի օրէնքը քուէարկուած ատեն ընկերակցութիւններ կազմելու ազատութիւն չկար, 1901ին միայն այդ ազատութիւնը տրուեցաւ: Ուրեմն սէնտիքաներու կազմութիւնը թոյլատրող օրէնքը բանւորներու մասնաւոր առանձնաշնորհում մը կուտար, և զգուշութիւններ ձեռք կ'անէր որ այս կերպով կազմակերպուած բանւորական համախմբումները՝ իրենց արհեստակցական նեղ ու անմիջական շահերովը միայն զբաղին և մա'նաւանդ քաղաքական գործունէութիւն չունենան:

Սէնտիքան արտօնուած է զբաղելու արտադրութեան, վաճառման, արհեստներու կիրարկման, աշկերտութեան, անգործներու գործ գտնելու, աշխատանքի կազմակերպման և վերջապէս գործատէրին ու գործաւորին միջև յարաբերութեանց հետ կապ ունեցող խընդիրներով: Այս ցանկէն կը բղխի նաև փոխադարձ օգնութեան և հանգստեան սնտուկներու ստեղծումը, աշխատանք առաջարկողներու և խնդրողներու համար տեղեկատու գրասենեակներու կազմակերպումը և անդամներու համար դատական օգնութեան ձեռնարկները:

1920ի օրէնքը քիչ մը ընդարձակեց այս շատ նեղ սահմանը, սէնտիքաներուն տալով հետեւեալ իրաւունքները.

1. Կրնան իրենց եկամուտներուն մէկ մասը յատկացնել աժան տուներ շինելու և բանւորական պար-

տէզներու և մարմնամարզութեան համար հողեր դնելու:

2. Կրնան կազմակերպել, վարել իրենց արհեստին հետ կապ ունեցող ձեռնարկներ և զբամապէս աջակցիլ անոնց. օրինակի համար, հանգստեան տուներ, զիտական աշխատանոցներ, փորձադաշտեր, զիտական, երկրագործական և ընկերային կրթութեան մարմիններ, դասախօսութիւններ և հրատարակութիւններ:

3. Կրնան զբամապէս աջակցիլ արտադրողական և սպառողական համագործակցական միութեանց (կօօպերատիւ):

Աճա' այն շրջանակը որուն մէջ բանտարկուած է սէնտիքան, և որմէ պէտք չէ դուրս ելլէ:

Սէնտիքան չի կրնար առևտրական հանգամանք ունեցող ձեռնարկներ ընել: Կրնայ գնումներ կատարել իր անդամներուն հաշւոյն, իբրև միջնորդ: Բայց 1920ի օրէնքը որոշ բարեփոխում մը մտցուց, արտօնելով սէնտիքան գնումներ կատարել իր անունով և զանոնք ծախել իր անդամներուն առանց շահի: Այժմ սէնտիքան կրնայ նախանիւթեր, գործիքներ, մեքենաներ, սերմնացու, տուսկեր, կենդանիներ և համանման նիւթեր գնել, զանոնք իր անդամներուն ծախելու, փոխ կամ վարձու տալու համար, իր առած գնովը: Կրնայ ձրիաբար իր աջակցութիւնը տալ իր անդամներուն արտադրածը ծախելու համար, կամ այդ նպատակով կազմակերպել ցուցահանդէսներ, յայտարարութիւններ, և հրատարակութիւններ ընել զանազան ձեւերով, ապրսպրանքները և առաքումները կեդրոնացնել, առանց սակայն սէնտիքային անունը գործածելու:

Սէնտիքան կրնայ իրեն համար խորհրդանիշ մը ունենալ և օրկան հրատարակել, պայմանաւ որ նուիրուած ըլլայ արհեստակցական շահերու ուսումնասիրութեան և պաշտպանութեան միայն:

Օրէնքը գծած ըլլալով սէնտիքաներու իրաւատութեան սահմանը, անոր մէջ չմտնող նպատակներու

հետապնդումը կ'արգիլէ :

Իրաւազէտ հեղինակները և բազմաթիւ դատավր-
ճիռներ մասնաւոր կերպով շեշտած են, որ սէնտիքան
իրաւունք չունի զբաղելու քաղաքական և կրօնական
հարցերով: Նոյնպէս, քաղաքական ընտրութիւններու
չկրնար խառնուիլ: Իրեն արտօնուած է միայն աշխա-
տանքի և առևտրական դատարանի ընտրութիւններու
ատեն թեկնածուներ պաշտպանել :

Օրէնքին այս արամադրութիւնները յիշելէ յետոյ,
չէ կարելի անցնիլ առանց քննադատութեան :

Իրաւունք տալ բանւորներուն կազմակերպուելու
իրենց տնտեսական շահերը պաշտպանելու համար,
միւս կողմէ արգիլել սէնտիքաներուն քաղաքականու-
թեամբ զբաղիլ կամ քաղաքական ընտրութիւններու
մասնակցիլ, կը նշանակէ ազատութեան պատրանքը
տալ, և իրականութեան մէջ աշխատաւորութիւնը զբր-
կել ինքնապաշտպանութեան ամենաազդու միջոցէն :

Արդարև բանւորութիւնը իր հիմնական շահերը
կրնայ պաշտպանել մի'այն քաղաքական հողի վրայ:
Աշխատանքի պայմանները բարելաւելու համար մրդ-
ւող պայքարի ժամանակ՝ բանւորական կուսակցու-
թիւնն է, խորհրդարանի իր երեսփոխաններն են որ
ուժ պիտի տան իրեն և պիտի պաշտպանեն զինքը :

Երբ Անգլիոյ բանւորները պայքարի մէջ էին
օրավարձի և աշխատանքի ժամերու համար ծա-
ղած վէճերով, ու կը ճգնէին ետ մղել հանքատէրերու
յարձակողականը, Պ. Պալտուին քուէարկել տուաւ
«խորհրդարանին» աշխատանքի ժամերու յաւելումը, և
զործադուլին դէմ կոռելու համար առաջարկած բա-
ցառիկ միջոցները: Հանքափորներու արճեստակցա-
կան միութիւնը իրաւունք չունէ՞ր ընտրութիւններու
մասնակցելով բանւոր դասակարգի իսկական ներկա-
յացուցիչներ զրկելու խորհրդարան: Ինչո՞ւ ուրեմն
սէնտիքաները զրկել քաղաքական ու քաղաքացիա-
կան իրաւունքներէ :

288
6872
496

260-93

Բայց, պիտի առարկուի, սէնտիքաներու մէջ կըր-
նան ու պէտք է մտնեն բոլոր բանւորները, առանց
կուսակցական խտրութեան: Նոյնիսկ արքայական բան-
ւոր մը չէ՞ կարելի զրկել սէնտիքայի անդամ ըլլալու
իրաւունքէն: Ի՞նչպէս ուրեմն պահանջել այդ բանւո-
րէն զբամ տալ ընտրական ֆօնտին, անով բանւորա-
կան դատին նստիւրուած երեսփոխան մը ընտրելու հա-
մար: Չէ՞ որ ասիկա անձնական ազատութիւնը ոտ-
նակոխել կը նշանակէ :

Այս հարցը երկար ատեն յուզուած է Անգլիոյ մէջ,
թրէյտ եունիքներու շուրջ :

Թրոցքի Անգլիոյ արճեստակցական միութեան
վրայ գրած մէկ զբքին մէջ անդրադարձած է այս խըն-
դրոյն վրայ: Հոս կը թարգմանենք քանի մը հատ-
ուածներ, զաղափար մը տալու համար անոր առաջա-
գրած հիմնաւոր փաստերուն վրայ .—

«Ընդհանրապէս մենք, մարքսիստներս կանգնած
ենք այն տեսակէտին վրայ որ արճեստակցական միու-
թեան անդամ կրնայ ըլլալ ամէն ազնիւ, շարատաւոր-
ւած բանւոր, անկախ իր քաղաքական, կրօնական և
այլ համոզումներէն: Արճեստակցական միութիւններու
վրայ մենք կը նայինք մէկ կողմէ որպէս տնտեսական
մարտական կազմակերպութիւններու, միւս կողմէ որ-
պէս քաղաքական դաստիարակութեան դպրոցի վրայ:
Ընդհանուր սովորութեան համաձայն, կողմակից ըլ-
լալով որ արճեստակցական միութեանց մէջ ընդուն-
ւին յետամնաց և անգիտակից բանւորները, մենք կը
մեկնինք ո՛չ թէ կարծիքներու կամ խղճի ազատու-
թեան վերացական սկզբունքներէ, այլ յեղափոխական
նպատակայարմարութեան նկատումներէ :

... «Վերջ ի վերջոյ, եթէ անհատ քաղաքացին
իրաւունք ունի իր ուզած կուսակցութեան ի նպաստ
քուէ տալու, բանւորական կազմակերպութիւններն ալ
իրաւունք ունին իրենց դները զոցելու անպիտի քա-
ղաքացիներու առջև, որոնց քաղաքական գիծը չհամա-

պատասխաններ բանւոր դասակարգի շահերուն: Չկազմակերպուած բանւորները գործարան չընդունելու համար սէնտիքաներու մղած պայքարը վաղուց արդէն յայտնի է իբրև բանւորական «տէրորիզմ»: Նոյն ինքն Անգլիոյ մէջ կարելի է և պէտք է այդ մէթոտները բանւորական կուսակցութեան մէթոտները գծրձնել. կուսակցութեան մը, որ աճեր ու զարգացեր է որպէս թրէյտ Եունիքններու ուղղակի շարունակութիւնը »:

Ահա՛ պարզ և աշխատաւորական տեսակէտ:

Սրդէն հակառակ օրինական արգելքին, սէնտիքաները յաճախ քաղաքական բնոյթ կրող գործադուլներ կազմակերպած են: 1920 ին քաղաքական նպատակներով շղթայազերծուած ընդհանուր գործադուլին առթիւ կոտավարութիւնը փորձեց C. G. T. ն պատասխանատուութեան ենթարկել և լուծել, բայց ընդհուպ համոզուեցաւ որ այդպէս ձեռնարկ մը յեղափոխութեան մարտահրաւերի մը հանգամանքը պիտի ստանար:

Յրանսայի մէջ սէնտիքաները բաժնուած են երկու որոշ երանգներու, ընկերվարական և համայնավար և սերտօրէն կապուած են իրենց զաղափարակից կուսակցութեանց:

Սէնտիքա մը հիմնելու համար պէտք է լրացնել հետեւեալ ձեւակերպութիւնները.—

1. Ծրագիր-կանոնագիր մը խմբագրել, յայտարարելու համար իր նպատակները, որոնք, աւելորդ է ըսել, օրէնքին թոյլատրած սահմաններէն անդին պէտք չէ անցնին: Կանոնագրին մէջ պէտք է յիշել անդամազբութեան պայմանները, անդամներու կախակայման կամ արտաքսման համար նախատեսուած պատճառները, վարիչներու ընտրութեան ձեւը և անդամավճարներու քանակը:

2. Նշանակուած վարիչները օրէնքին պահանջած պայմանները պէտք է լրացնեն, ինչպէս նախապէս ալ յիշեցինք: Այսինքն, պէտք է ըլլան սէնտիքային անդամը, ֆրանսացի և քաղաքացիական իրաւունքներէ

զրկուած չըլլան:

3. Ծրագիր-կանոնագիրը եւ վարիչներու անուանացանկը հաղորդել Բարիզի մէջ՝ Սէնի փոէֆէքթիւռին, իսկ գաւառներու մէջ՝ տեղւոյն քաղաքապետարանին: Սէնի փոէֆէքէն կամ քաղաքապետարանը մասնաւոր տոմարի մը վրայ կ'արձանագրէ հաղորդուած ըլլալը և կուտայ անդորրագիր մը: Ծրագիր-կանոնագիրը կը ներկայացուի փոէֆէքէին կամ քաղաքապետին կողմէ հանրապետութեան փոքրիւտէօռին, ստուգելու համար որ հակաօրինական ու է տրամադրութիւն չկայ անոր մէջ: Ամէն մարդ իրաւունք ունի քաղաքապետարանէն կամ փոէֆէքթիւռէն ուզել ծրագիր-կանոնագիրը և կարդալ: Մինչև որ այս ձեւակերպութիւնը չկատարուի, օրէնքը սէնտիքային գոյութիւնը չընդունիր:

Յաճախ սէնտիքաները չուզելով իշխանութեանց հետ զործ ունենալ, հսկողութեան առիթ չտալու համար, կը խուսափին օրէնքին այս տրամադրութիւնը յարգելէ: Պատահած են դէպքեր՝ ուր սէնտիքայի վարիչները այս պատճառաւ պատասխանատու բռնուած են, բայց կրցած են տուգանքէ ազատիլ, առարկելով որ իրենց կազմածը ոչ թէ սէնտիքա է այլ՝ ընկերակցութիւն (association), հետեւաբար, 1901 ի օրէնքին համաձայն, իրաւունք ունին զայն յայտարարելու կամ ոչ:

4. Վերի ձեւակերպութիւնը պէտք է վերանորոգել ամէն անգամ որ վարիչները կամ ծրագիր-կանոնագիրը փոփոխութեան ենթարկուի:

Սէնտիքայի անգամ մը կրնայ ուզած ատեն հրաժարիլ, վճարելով յետեւալ անդամատուրքերը: Եթէ այս ազատութիւնը սահմանափակող ու է յօդուած ըլլայ կանոնագրին մէջ, չեղեալ կը նկատուի:

Եթէ անգամը փոխադարձ օգնութեան կամ հանգըստեան անտուկին համար վճարումներ ըրած է, հրաժարելով հանդերձ սէնտիքայէն, իրաւունք ունի այդ անտուկներուն անգամ մնալու և օգտուելու անոնցմէ, նախատեսուած պարագաներուն: Կանոնագիրը չկրնար

այս իրաւունքէն զրկել իր նախկին անդամը :

Սէնտիքաներու իրաւական կարողութիւնը եւ անձնաւորութիւնը շատ կարեւոր հարց է, որ շփոթութեան մասնուած էր 1884 ի օրէնքին մէջ, որ թէև որոշ չափով կարողութիւն (capacité) կուտար սէնտիքաներուն, բայց չէր ուզած զանոնք ճանչնալ իբրև անձ (personne): Իրաւագէտ-հեղինակներ և դատարաններ շատ զբաղած են այս հարցով, որ 1920 ի օրէնքով մասնակի լուծում ստացած է, ուստի աւելորդ կը սեպենք հին փճաբանութիւնները յիշատակել հոս, և կը դոճանանք ներկայ կացութիւնը վերլուծելով:

Սէնտիքաներու կարողութեան մասին խօսած ատեննիս՝ պէտք է զայն նկատի առնենք երեք պէրաւոր կէտերու մէջ.—

1. Սեփականատէր դառնալու կարողութիւն (capacité d'acquérir).— Այս կարողութիւնը այժմ անասանման է: 1884 ի օրէնքին անշարժ կալուածներու մասին զրած վերապահումները ջնջուած են: Սէնտիքաները այժմ կրնան ըլլայ շարժուն, ըլլայ անշարժ կալուածներու սեփականատէր դառնալ, կրնան ծախու առնել, կամ իբր նուէր ստանալ: Իրաւունք ունին նաև կտակներէ նպաստաւորուելու:

2. Պայմանագրութեան կարողութիւն, (capacité de contracter).— Բացի առեւտրականէ, ամէն պայմանագրութիւն կրնան կնքել սէնտիքաները, իրենց անունով: Օրէնքը մասնաւորաբար կը յիշատակէ պայմանագրեր մը, որ ամէնէն աւելի կը յարմարի իրենց նպատակներուն, այն է՝ աշխատանքի հաւաքական պայմանագրութիւնը:

3. դատարանի առջեւ երեւալու կարողութիւն (capacité d'ester en justice).— Այս երկրորդ կէտը քիչ մը աւելի երկար բացատրութեան կը կարօտի: Ամէնքը կ'ընդունին որ սէնտիքաները կրնան իրենց անմիջական գործունէութեան հետ կապ ունեցող հարցերու մէջ դատական իրաւունքներ վայելիլ: Օրինակ,

իրենց սեփականութիւնը պաշտպանելու, անդամավրճարները զանձելու, իրենց գնումներուն առթիւ ծագած վէճերու, և աշխատանքի պայմանագրութիւնները յարգել տալու համար իրաւունք ունին դատի դիմելու կամ եթէ իրենց դէմ դատ բացուի՝ ինքզինքնին դատարանի առջեւ պաշտպանելու:

Բայց երբ ինդիբը դատարանի միջոցաւ արհեստակցական շահեր պաշտպանելու կուզայ, այդ տեղ դատարաններն ու իրաւաբանները կանգ կ'առնեն և շատ ալ չեն ուզեր որ աշխատաւորութիւնը իր կազմակերպութիւններուն միջոցաւ տէր կանգնի իր դասակարգային շահերուն:

Ըսենք անմիջապէս որ բանւորական սէնտիքաներու համար այս իրաւունքը միշտ ու բացարձակապէս մերժուած է, իսկ բախթօններու սէնտիքաներուն մերթ այդ իրաւունքը տրուած, մերթ ալ մերժուած է: Հոս կ'արժէ այս վէճին պատմական ընել արագօրէն:

1884 ի օրէնքը հրապարակուելէն յետոյ երկու տեսակէտ ծագում առաւ: Անհատ մը դատ կարենալ բանալու համար անհրաժեշտ է որ ինք անխտապէս և ուղղակի փաստ մը կրամ ըլլայ: Պարագանք կան, ուր սէնտիքայի անդամներուն հաւաքական շահերն են միայն որ վտանգուած են, թէև ո և է անհատ ուղղակի փաստ մը չէ կրամ:

Առաջին տեսակէտը պաշտպանողներուն կարծիքով՝ քանի որ անհատը ուղղակի փաստ կրամ չըլլալով չկրնար դատի դիմել, սէնտիքան իրաւունք ունի դատի դիմելու հաւաքականութեան շահը պաշտպանելու համար, իսկ եթէ անհատը ուղղակի փաստ կրամ ըլլալով դատի դիմելու իրաւունք ունենայ, սէնտիքան այլևս այդ իրաւունքը չվայելի: Իսկ երկրորդ տեսակէտը պաշտպանողները կ'ըսեն որ թէ՛ անհատը և թէ՛ սէնտիքան կրնան միեւնոյն խնդրոյն համար դատ գատ դատի դիմել: Այս վերջին ազատական տեսակէտը ընդունուած է վճարեկ ատեանին կողմէ: Դիւրահասկը-

նալի ըլլալու համար օրինակ մը տանք: Թուռնի նահանգին մէջ Վուվրէ անունով փոքրիկ գիւղ մը կայ, որուն արտադրած ճերմակ գինին հռչակաւոր է: Գիւղացիները անանուն ընկերութիւն մը կազմած են ու գործարան մը հիմնած: Երջանի գիւղերու արտադրած գինիներն ալ կը ծախուին իբրև Վուվրէի գինի: Անանուն ընկերութիւնը դատի գիմեց ու պահանջեց որ ստոր տեսակի այդ գինիները իբրև Վուվրէի գինի չծախուին, վարկաբեկելով իրենց արտադրութիւնը: Գինեգործներու սէնտիքան ալ դատին միջամտեց իբրև շահագրգռող կողմ, իբրև բառթի սիվիլ, և տուգանք պահանջեց, յանուն Ֆրանսական գինեգործութեան համբաւին:

Համանման խարդախութիւններու, կեղծարարութիւններու պոթիւ սէնտիքաները միշտ կը միջամտեն: Մասնաւորաբար բժիշկներու, ատամնաբոյժներու և դեղագործներու սէնտիքաները յաճախ առիթ կ'ունենան դատի դիմելու իրենց վկայական չունեցող կամ գործելու իրաւունք չունեցող պաշտօնակիցներու դէմ:

Հոս կը ներկայացնենք դատական վճռագրի մը մէկ հատուածը, որ սէնտիքային իրաւունքը կը հիմնաւորէ:— «Նկատելով որ 21 Մարտ 1884 ի օրէնքին ճրդ և ճրդ, ուպատժական օրինադրքի առաջին և երկրորդ յօդուածներէն կը յայտնուի որ՝ գինեգործական շահերը պաշտպանելու համար՝ օրինաւորապէս կազմուած արհեստակցական միութիւն մը՝ իրաւունք ունի բառթի սիվիլ ներկայանալու՝ հանրային դատախազին կողմէ կեղծարարութեան և գինիին մէջ շուք խառնելու յանցանքին դէմ սկսած հետապնդումին առթիւ, յիշեալ յանցանքը վնասակար ըլլալով սէնտիքայի հաւաքական շահերուն, և կիրարկելու դատավարական իրաւունքը՝ հատուցում պահանջելու իր ներկայացուցած հաւաքականութեան կրած վնասին համար» . . .

1907 էն յետոյ, սակայն, վճռարեկ ատենը իր մեկնաբանութիւնը փոխեց ու մերժեց ճանչնալ սէնտի-

քաներու այդ իրաւունքը: Ահա նմոյշ մը իր վճիռներէն, որ ապացոյց մըն է նաև թէ զբամատիրական աշխարհին մէջ խորիմաստ իրաւագէտները ի՛նչպէս միեւնոյն օրէնքը իրենց ուզած կողմը կը դարձնեն, միշտ օրէնքի և իրաւունքի վրայ յենուելով:— «Նկատելով որ ուղղակի վնաս մը և այժմէական իրաւունք մը միայն կրնան հիմ ծառայել դատական միջամտութեան՝ դատարաններու առջեւ, որ՝ եթէ սէնտիքա մը իրաւունք ունի փառթի սիվիլ ներկայանալու՝ հանրային դատախազին կողմէ սկսուած հետապնդման մը առթիւ, իր ներկայացուցած շահերուն վնաս հասցնող յանցանքի մը դէմ, այսու հանդերձ այս իրաւունքը ստորագրուած է՝ խնդրոյնիւթ եզող հաւաքական շահերուն՝ յանցաւոր արարքէն ուղղակի վնասուած ըլլալու պայմանին . . . »:

Այս մեկնաբանութիւնը տեւեց վեց տարի: 1915 ին վճռարեկ Ատենը վերադարձաւ իր նախկին տեսակէտին: Իր վճռագրերը այս անգամ կ'ըսէ. — «Նկատելով որ սէնտիքային դատական իրաւունքը նպատակ չունի իր անդամներէն մէկուն և քանի մը հատին անհատական շահերը պաշտպանելու, այլ ապահովելու պաշտպանութիւնը արիեստին հաւաքական շահերուն, զանոնք առնելով իրենց ամբողջութեանը մէջ, սէնտիքային կողմէ ներկայացուած . . . »:

Այս վճռագրին եզրակացութիւններուն համաձայն, արհեստը իր հաւաքական շահերն ունի, գոր սէնտիքան կը ներկայացնէ դատական իշխանութեան առջև: Ուրեմն արհեստը բարոյական անձ մըն է (personne morale) և սէնտիքան անոր բացարձակ և պարտաւորիչ ներկայացուցիչը:

Այս մեկնաբանութեան ազդեցութեան տակ 10 Յուլիս 1915 ի օրէնքը, որ իրենց տանը մէջ աշխատող բանւորներին հետ նուագոյն օրավարձը կը սահմանէ, հետեւեալ ձևով կ'արտայայտուի. — «Արհեստակցական միութիւնները կրնան դատի դիմել: ներկայ օրէնքը»

քը յարգել տալու համար, առանց ունէ վնաս ապացուցանելու ստիպուած ըլլալու»։ Մէնտիքան ուրեմն պէտք է միայն ապացուցանէ որ իր դատի դիմելը օգտակար է բանւորութիւնը ընդհանուր շահերուն համար։

1884 ի օրէնքը բարեփոխող 1920 ի օրէնքը նուիրագործած է վճարեկատեանի վերջին մեկնարանութիւնը։ Մէնտիքաները կրնան ասկէ յետոյ հաւաքականութեան շահերը պաշտպանել զատարաններու առջեւ, անոր ուղղակի եւ անուղղակի կրած վնասներուն առթիւ։

Մէնտիքաները ըսինք, բայց կրկնենք դարձեալ որ հարցը բախժօններու սէնտիքաներուն մասին է։ Թէև օրէնքը ոչ մէկ խտրութիւն չէ գրած այս մասին, բայց վճարեկատեանը կը յամտի նոյն իրաւունքը չճանչնալ բանւորական սէնտիքաներու համար, կըր անոնք դատի կը դիմեն բախժօններու դէմ, աշխատանքի պաշտպանութեան օրէնքներու՝ անոնց կողմէ բռնաբարձման առթիւ։ Դատարանները բանւորներու կողմէ անհատապէս բացուած դատերը միայն կ'ընդունին։

Այս խտրականութիւնը դասակարգային նկատումներով կ'ըլլայ պարզապէս։ Բարիգի համալսարանին քաղաքային իրաւաբանութեան հոշակաւոր ուսուցիչը, բրօֆէսէօր Բարիթման, այս խտրականութեան անդրադառնալով ըսաւ անգամ մը իր դասաւանդութեան մէջ. «Աւելորդ է ցոյց տալ որ վարմունքի այս տարբերութիւնը ոչ մէկ իրաւական հիմ եւ արդարացում չունի»։

Այսպէս է տիրող դասակարգային «արդարութիւնը . . . »։

Մէնտիքաները թէև բանւորական ուժերու համախորմբում մը ըլլալով՝ պատկառելի աշխատաւորական բանակ մը կը ներկայացնեն, այսուհանդերձ իբրև անշատ կազմակերպութիւններ՝ պիտի չկրնային բանւորական ընդհանուր շահերու պաշտպանութեան գործին մէջ ընդարձակ և ազդեցիկ գործունէութիւն ունե-

նալ և ընդհանուր լուծումներ պարտադրել, եթէ չկարողանային միասնական ճակատով ներկայանալ գրամատիրութեան հանդէպ։ Այս միասնական ճակատը կարելի էր կազմել սէնտիքաներու համադաշնակցութիւն մը ստեղծելով։

Յրէնքը, երկար վարանումներէ յետոյ, այդ արտօնութիւնը տուած է։ Յօդուած վեցերորդը կ'ըսէ.— «Յրինաւորապէս կազմուած արհեստակցական միութիւնները կրնան ազատօրէն համաձայնիլ, իրենց արտեսնական, ճարտարաբուհատական, առեւտրական և երկրագործական շահերը ուսումնասիրելու և պաշտպանելու համար»։

Արդէն 1884 ի օրէնքէն առաջ ալ գանազան անուններու տակ կազմուած սէնտիքաները յաջողած էին շփման կէտեր ստեղծելու, որոնց հանդէպ կառավարութիւնը աչք կը գոցէր։ Այսուհանդերձ օրէնքը քուէարկուած ատեն սէնտիքաներու միութեան դէմ բռն կերպով պայքարողներ եղած են խորհրդարանին մէջ։ Մանաւանդ ձերակոյտը թշնամական վերաբերում ցոյց տուած է։ Մէնտիքաներու միացեալ ուժէն կը վախճային, ըսելով որ Միութիւնը տրուած վայրկեանի մը մէջ, հասարակաց պայքար մը մղելու համար կրնար բանւորական խոշոր զանգուած մը համախմբել, իսկական «ընկերային վտանգ» մը կազմելով։ «Այսպիսի բան մը թոյլատրել — ըսած է ձերակուտական մը — հիմակուրնէ ընկերային յեղափոխութեան բանակին կորիզը ըստեղծել կը նշանակէ։ Մտածեցէք անգամ մը այն նիւթական մեծ միջոցներուն վրայ, զոր բանւորութիւնը պիտի կուտակէ կեդրոնական սնտուկին անգամավճարներ տալով»։

Բայց օրինազօին տեղեկաբերը այս առարկութիւններուն պատասխանած է.— «Հարցը, իրականութեան մէջ, սէնտիքաներու միութիւն ստեղծելու վրայ չէ, որովհետև անիկա արդէն երկար ատենէ ի վեր այսպէս թէ այնպէս ստեղծուած է։ Խոհեմութիւն չէ

զայն հալածել և մղել գաղտնի գործունէութեան: Ընդհակառակը աւելի նպատակայարմար է թողատրել որ անիկա զարգանայ և գործէ բացէ ի բաց, մեր աչքերուն առջև:» Վալտէք-Ռուսօ, հռչակաւոր վարչապետը, իր ամբողջ հեղինակութեամբ միջամտած է ի նըպաստ սէնտիքաներու միութեան և յաջողած՝ օրէնքը անփոփոխ քուէարկել տալ:

Բոլոր օրինաւորապէս կազմուած սէնտիքաները կրնան մտնել միութեան մէջ: Եթէ միութիւնը ո և է ապօրէն սէնտիքայի մուտքը ընդունած ըլլայ, կառավարութիւնը զայն կրնայ լուծել: Այս միութեան կազմութեան վարիչներու ընտրութեան համար օրէնքը նոյն ձեւակերպութիւնները կը պահանջէ, ինչ որ պարտադրած է պարզ սէնտիքաներուն: Վարիչները կ'ընտրուին բոլոր սէնտիքաներու պատգամաւորներուն կամ զաշնակցային խորհուրդին կողմէ: Կանոնադիրը պէտք է յիշատակէ ընդհանուր ժողովներուն և վարչական մարմիններուն մէջ սէնտիքաներու մասնակցութեան պայմանները:

1884 ի օրէնքը սէնտիքաներու միութեան մերժած էր կարողութիւն տալ և իբր իրաւական անձ ճանչնալ: Այս պարագան շատ քննադատուած է անցելոյն մէջ: Քննադատները կ'ըսէին, որ մերժելով սէնտիքաներու միութեան դատարան ներկայանալու և ստացուածքի տէր դառնալու իրաւունքը, չէ կտրելի զայն դատի քաշել և տուգանքի դատապարտել, եթէ իր ընթացքով փաստ հասցուցած ըլլայ գործարանատէրերուն: 1920 ի օրէնքը այս պակասը լրացուց և սէնտիքաներու միութիւնն ալ ճանչցաւ իբր իրաւական անձ և կարող:

Ֆրանսայի մէջ կան բազմաթիւ սէնտիքայական միութիւններ, բայց բանւորական սէնտիքաները ունին երկու հռչակաւոր միութիւններ, մին Աշխատանքի Ընդհանուր Համադաշնակցութիւնն է (Confédération Générale du Travail, կամ C. G. T.) որ ընկերվարականներու հովանաւորութեան տակ է և կապուած է Ա-

միութեամբի Միջազգայնականին, իսկ միւսը Միասնական Աշխատանքի Ընդհանուր Համադաշնակցութիւնն է (Confédération Générale du Travail Unitaire կամ C. G. T. U.) որ համայնավարական տրամադրութիւններ ունի և անդամ է Մոսկուայի Կարմիր Սէնտիքաներու Միջազգայնականին:

C. G. T. զինք հովանաւորող ընկերվարական կուսակցութեան նման ազգային կազմակերպութիւն մըն է և կը պաշտպանէ միայն Ֆրանսացի բանւորները: Հռչակաւոր է իր որոշումը.— անգործութեան պարագային՝ նախ դուրս նետել օտար բանւորները, որոնք պէտք է երթան իրենց եկած տեղերը: Իսկ C. G. T. U. ն, Ֆրանսացի և օտար բանւորներու միջև խտրութիւն չի դնէր և կը պահանջէ որ օտար բանւորներն ալ օգտուին Ֆրանսացի բանւորներուն նուաճած բոլոր ընկերային և քաղաքական իրաւունքներէն: Այսպէս անիկա որոշած է պահանջել՝

1. Օրավարձերու հաւասարութիւն և ջնջում օտար բանւորները աւելի դէշ գործերու, աւելի վար օրականներով և աւելի երկար ժամերով աշխատցնելու սխթութիւն:
2. Ընկերային և քաղաքական իրաւունքներու հաւասարութիւն:
3. Պայքար օտարատեաց անձաներու և կազմակերպութեանց դէմ:
4. Պաշտպանել օտար բանւորները գործարանատէրերու անիրաւութեանց դէմ, դատական և այլ միջոցներով:
5. Ապահովել անոնց առողջապահիկ բնակարաններ:
6. Կազմակերպել օտար բանւորները սէնտիքաներու մէջ և անոնց միջոցաւ պաշտպանել անոնց պահանջները:
7. Օտար բանւորներու արտագաղթն ու ներգաղթը բանւորական քօնթրօլի ենթարկել, և թոյլ չտալ

որ պէտքէն աւելի աշխատաւորներ ներածելով Յրէստա, պահեստի բանակներ ստեղծուին և այդպէս առատացնել և աժանցնել արդէն իսկ այս երկիրը գտնուող աշխատող բազուկները:

Երկոր պիտի ըլլայ մանրամասնութեանց մէջ մտնել, այսչափն ալ կը բաւէ զգացնել տալու համար հայ բանուորին թէ ո՞ր սէնտիքայական միութեան պէտք է տայ իր համակրութիւնը:

Մեր գրածները բաւարար փաստեր տուին ապացուցանող որ սէնտիքաները ապօրինի և հակապետական կազմակերպութիւններ չեն, որոնցմէ պէտք է ստական «Տիրրնկալում» հայ բանուորները:

Մեր վերլուծած երկու օրէնքներով կառավարութիւնը ճանչցած է բանուոր դատակարգի գոյութիւնը, անոնց պահանջներ ներկայացնելու, կազմակերպուած ձեւով պայքարելու, մէկ խօսքով դասակարգային կոխ մղելու իրաւունքը և միանգամայն իր արտօնութեամբ կազմուած սէնտիքաներուն տուած է բանուոր դասակարգի ներկայացուցիչի հանգամանքը:

Աւելին, յաջորդական օրէնքներով կառավարութիւնը պարտք գրած է սէնտիքաներուն վրայ՝ աջակցիլ և մասնակցիլ գործաշիր իշխանութեան մաս կազմող և անոր կողմէ ստեղծուած մարմիններուն, գործարանատէրերուն դէմ՝ բանուորական օրէնքներու գործադրութիւնը ապահովելու և գեղծումներու առջեւը առնելու համար:

Եթէ մեր տուած փաստերը դեռ չեն բաւեր, յիշենք աւելի վճռականները, իբրև ապացոյց որ կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը ճանչնայ սէնտիքաները՝ իբրև բանուոր դասակարգի շահերուն օրինաւոր ներկայացուցիչները և անոնց աշխատակցութեանը կը դիմէ:

Այսպէս, առեւտրական նախարարը 19 Յունուար 1900 թուակիր երկու շտաբերականներ հրատարակած է, որոնց առաջինով կը հրաւիրէ սէնտիքաները՝ իրենց

աշխատակցութիւնը բերել աշխատանքը պաշտպանող օրէնքները յարգել տալու համար:

Իսկ երկրորդով՝ պաշտօնական և տեւական յարաբերութիւն կը հաստատէ սէնտիքաներու և աշխատանքի քննիչներու (Inspecteurs du travail) միջեւ, որոնք պարտաւոր են իսկոյն անքէթ կատարելու եթէ սէնտիքաներու կողմէ պահանջներ ստանան, և արդիւնքը առ առաւելն տասնըհինգ օրուան մէջ հաղորդելու պահանջ ներկայացնող սէնտիքաներուն:

Յիշենք նաև որ աշխատանքի նախարար վիվիանի 22 Նոյեմբեր 1906 թուակիր շրջաբերականով կոչ կ'ընէր սէնտիքաներուն հսկելու շարքովական հանգիստի օրէնքին գործադրութեանը վրայ:

Ասկէ գաւ 14 Մարտ 1905 ի տէքրէին 11րդ, 12րդ և 14րդ յօդուածները ընտրական իրաւունք կուտան սէնտիքաներուն Աշխատանքի Բարձրագոյն Խորհուրդի ընտրութեանց մէջ: 17 Սեպտեմբեր 1900 ի տէքրէն ալ այն իրաւունքը կուտայ աշխատանքի շրջանային խորհուրդներու ընտրութեանց մէջ: Միւս էջերուն մէջ ըսինք արդէն որ սէնտիքաները ընտրական իրաւունք ունին առեւտրական աշխատանքի դատարաններուն հանդէպ ալ:

Փաստերու այս շարքը չենք ուզեր փակել առանց յիշելու արտայայտիչ որոշում մը, որով դատարանները կը ճանչնան սէնտիքաներու որոշումներուն պարտաւորիչ ըլլալը, զոնէ իր անդամներուն համար: Բարեգի և Տուէի դատարանները և վճարեկ ատեանը իրենց դատավճիռներով ընդունած են, որ սէնտիքաները կրնան սեւ ցանկի մէջ անցընել այս կամ այն գործարանը և պահանջել իր անդամներէն որ չաշխատին այդ գործարաններուն մէջ: Սեւ ցանկի այս գրութիւնը սակայն օրինաւոր նկատուած է երկու պայմանով:

1. Եթէ արհեստակցական շահերէ ներշնչուած է և ոչ թէ սեւ ցանկի մէջ գրուած գործատիրոջ հանդէպ «չարամիտ» զգացումէ մը. — 2. Եթէ այդ հրաւերը սէն-

տիքաները իրենց անդամներուն միայն կ'ուղղեն և ո՛չ թէ ամբողջ բանւորութեան: Այս վերջին արգելքը իրաւաբան-հեղինակներու կողմէ կը նկատուի իրաւական հիմէ զուրկ:

Այս ամէնը լաւ, պիտի առարկեն շատեր, բայց այս ազատութիւնները Ֆրանսացի բանւորներու համար է: Չէ՞ որ մենք Հայերս հիւրեր ենք այս երկրին մէջ, և իրաւունք չունինք խտոնուելու Ֆրանսայի ներքին գործերուն:

— Զգուշացէ՛ք, սէնտիքայի անդամ մի՛ ըլլաք, կը քարոզէ հոգեշնորհ կաթողիկոսական պատուիրակը եկեղեցիներու բեմէն, զանոնք վերածելով քաղաքական քլիւպներու, իբրեւ հովիւ քաջ, որ զնէ զանձն իւր ի վերայ . . . ոչխարաց:

— Արմատախիւ օտարականները կը մնան երկու սուրի մէջ, կ'աւաղէ Յառաջ, ըսել ուղելով որ եթէ սէնտիքայի անդամ ըլլան, կ'առաւարութիւնը իրենց դէմ պիտի ըլլայ, իսկ եթէ չանդամագրուին՝ սէնտիքաները իրենց դէմ պիտի ըլլան: Առաջին անգամը չէ որ Մայիս 1ը տօնող այս «սօցիալիստ»ներու օտկանը կը խրատէ հայ բանւորները հետու մնալ սէնտիքաներէն և անոնց զլխուն կը ճօճէ ոստիկանութեան շանթերը:

Մէկ կողմ նետելով տգիտութենէ և հակակրօթենէ բղխող այս բրօժօքասիօնները, անցնինք օրինական փաստերուն:

Արդէն ըսինք որ 1884 ի օրէնքին Չրդ և Ճրդ յօդւածներուն համաձայն սէնտիքայի անդամ ըլլալու համար կը պահանջուի երկու յատկութիւն միայն:

1. Արհեստ մը կամ զբաղում մը ունենալ:
2. Բոլոր անդամները պէտք է որ միեւնոյն արհեստն ունենան կամ որոշ նիւթի մը արտադրութեան աջակցող և իրարու հետ կապ ունեցող արհեստներու պատկանին:

Օրէնքը ո և է խտրութիւն չէ պահանջած որ սէնտիքայի անդամ եղողները Ֆրանսացի ըլլան:

Ասիկա մտացում մը չէ, սրովհետեւ նոյն օրէնքին հրդ յօդուածին վերջին հատուածը Ֆրանսական քաղաքացիի հանգամանքը կը պահանջէ սէնտիքայի վարիչներէն: Ահա՛ այդ հատուածին թարգմանութիւնը. «Ամէն արհեստակցական միութեան մէջ վարիչի ու տնօրէնի պաշտօն ստանձնող անհատները պէտք է ըլլան Ֆրանսացի և վայելեն իրենց քաղաքացիական իրաւունքները»:

Պարզ է ուրեմն որ վարիչներուն համար միայն Ֆրանսացի ըլլալը պայման է:

Կ'ընօպլի իրաւաբանական ֆաբիւլիթէի փրօֆէսէօր Պ. Փօլ Գիւշ անդրադառնալով այս հարցին կը գրէ.

«Օտարականները նոյնպէս կրնան ո՛չ միայն անդամակցիլ Ֆրանսացիներէ կազմուած սէնտիքայի մը, այլ նոյնպէս իրենք իրենց մէջ սէնտիքա կազմել: Արդարեւ Ֆրանսայի մէջ անոնք կը վայելեն այն բոլոր իրաւունքները, որոնցմէ օրէնքը զիրենք չէ զրկած: Արդ 21 Մարտ 1884 ի օրէնքը մէկ զարտուղութիւն միայն կը մտցնէ այս ազատութեան մէջ: Անիկա կը պահանջէ (հրդ յօդուածին վերջին հատուածը) որ վարիչները և տնօրէնները Ֆրանսացի ըլլան. իետեւաբար անվիճելիօրէն կ'արտօնէ մեր հողին վրայ օտարականներէ բաղկացած սէնտիքաներու կազմութիւնը, բայց կ'ուզէ որ անոնց զուխը Ֆրանսացիներ ըլլան: Դիւրութեամբ կը մեկնուի այն տրամաբանութիւնը, զոր մղած է օրէնքդիրը այս պայմանը պարտադրելու: Ֆրանսացիի մը ներկայութիւնը սէնտիքայի վարչութեան մէջ ապահովութիւն մըն է որ անիկա Ֆրանսական հանրային շահերուն հակասող ո և է նպատակ չի հետապնդեր»:

Ահա՛ բանւորական և ճարտարարուեստական օրէնքներու մասնագէտ հեղինակաւոր փրօֆէսէօրի մը կարծիքը: Ըսենք անմիջապէս որ այս մասին երկու կարծիք չկայ, բոլոր իրաւաբանները Գիւշի տեսակէտը կը բաժնեն: Աւելորդ կը սեպենք համանման մէջբերումներով ծանրաբեռնել այս գրքոյկը:

Իսկ ա՛լ աւելի փայլուն և անհերքելի վկայութիւնը բերաւ աշխատանքի նախարար Պ. Տիւրաֆուր, Երեսփ. Ժողովի 8 Յուլիսի նիստին մէջ, օտար բանւորներու մասին օրինազօծ մը վիճարանութեանց աստն:

Համայնավար երեսփոխաններէն Լաֆօն և Հանրիէթ օրինազօծին համար բարեփոխումներ առաջարկած էին, որպէսզի օտար բանւորներու պայմանագրութեանց մէջ սովորականէն վար օրավարձեր նշանակելը արգիլուի: Երեսփոխաններ Քիլեար, Շապրօն և Փօլէն կ'առարկեն որ պէտք չկայ այդ բարեփոխումներուն, քանի որ միջազգային համաձայնութեամբ այն կէտը որոշուած է: Օտար բանւորը չէ կարելի աշխատցնել ֆրանսացի բանւորին տրուածէն աւելի պակաս օրավարձով: Հակառակ պարագային օրավարձը կարելի է բարձրացնել դատական որոշումով, սէնտիքային միջամտութեամբ: Այս պահուն համայնավար երեսփոխան Պէրթօնի և Աշխատանքի նախարար Պ. Տիւրաֆուրի միջեւ կը փոխանակուին հետեւեալ կարճ բայց վճռական խօսքերը.—

Պէրթօն.— Սէնտիքայի անդամագրուող օտար բանւորները կ'արտաքսեն:

Պ. Տիւրաֆուր (Աշխատանքի նախարար).— Եթէ այդ տեսակ զեղծում մը ինձի մատնանշուի, անձամբ պիտի միջամտեմ:

Ուրեմն նախարարը կը յայտարարէ, թէ օտար բանւոր մը կրնայ սէնտիքայի անդամ ըլլալ, ուրեմն կրնայ նաև գործադուլ ընել, քանի ինչպէս վերը ըսինք, սէնտիքաներու որոշումը պարտաւորիչ կը նկատուի անդամներուն համար: Վճռարեկ Ատեանի կարծիքովս իսկ և եթէ այդ պատճառաւ արտաքսման որոշում տրուի իրեն դէմ, ատիկա զեղծում մըն է, զոր գարմանելու համար նախարարը անձամբ պիտի միջամտէ:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Այս գրքոյկը գրեցինք ցոյց տալու համար արհեստակցական միութեանց օրինական իրաւասութիւնները եւ ապացուցանելու համար այն անվիճելի իրաւունքը, զոր նոյն իսկ օտար բանւորը կը վայելէ՝ սէնտիքաներու մէջ համախմբուելու եւ իր արհեստակցական շահերը պաշտպանելու համար, առանց որ ատով դուրս ելած ըլլայ օրէնքով գծուած սահմաններէն:

Այս ճշդումը անհրաժեշտ էր մանաւանդ մեր հայ բանւորներուն համար, որովհետեւ ազգայնամուլ եւ յետադէմ մամուլն ու կազմակերպութիւնները միշտ հակառակը պնդած են, միակ նպատակ ունենալով հայ աշխատաւորը հեռու պահել իր դասակարգային կազմակերպութիւններէն, միազնել անոր գիտակցութիւնը, զայն աւելի դիւրաւ նուաճելու համար:

— Գաղութեանց բանւորութիւնը հեռու պահել իր դասակարգային շահերէն եւ իր աշխատաւորական հայրենիքէն ու զայն կապել եկեղեցիի բօմանթիկ հայրենասիրութեան եւ գալիք կամ չգալիք երեւակայական Հայաստաններու, իրենց թագաւորութիւնը ամրացնելու համար գաղութներու մէջ:

Ահա՛ իրականութիւնը: Պարզապէս յաճախորդ չի կորսնցնելու խանութպանի մտահոգութիւն:

Ֆրանսահայ աշխատաւորութիւնը դադրած է այլեւս հիւր ըլլալէ, եւ իր ճակատագիրը կապած է այս երկրի աշխատաւորութեան: Անոր նուաճումները իր ալ նուաճումներն են: Տնտեսական տագնապը՝ զոր կ'անցընենք, ատոր անհերքելի ապացոյցն է: Անգործութիւնը, թշուառութիւնը զանազանութիւն չդրաւ տեղացիի եւ հիւրի միջեւ, անխտիր ներս մտաւ բոլոր աշ-

խատաւորներու տունէն :

Եթէ ամիսներէ ի վեր տամնեակ հազարաւոր հայ բանւորներ մնացած են անգործ ու թշուառ, «ազգասէր» կազմակերպութիւնները կը շարունակեն խուլ ձեւանալ աշակցութեան համար իրենց եղած կոչերուն: Ոմանք կը յայտարարեն, որ իրենց կանոնագիրը անգործներուն օգնելու պարագայ չէ նախատեսած, ոմանք ալ յուսափատ բանւորներու աչքին կը շողացնեն «լայնածաւալ Հայաստան»ներու գառանցանքը, զոր ստեղծելու խնամքը իրենք վրանին առած են: Մէկ խօսքով ամուր գոցուած են այն դրամարկղները, որ աշխատաւորներու դրամով լեցուած են :

Այս «ազգային» եւ «իսկական հայ» կազմակերպութիւններուն քով՝ բարեբախտաբար գոյութիւն ունէր «օտար» ինիւիտէն սէնտիքան, որ իր ուժերուն ներած չափով օգնութեան հասաւ «օտար» հայ բանուորին: Իր նախածեռնութեան շնորհիւ քաղաքապետարանները կանոնաւոր շաբաթավճար կուտան ոչ-ֆրանսացի բանւորներու ալ, անգործներու մտուկէն, բան մը որ առաջին անգամ կը պատահի Ֆրանսայի մէջ: Կազմակերպեց հայ գործազուրկներու կոմիտէներ եւ իր սեփական գանձէն նպաստ եւ նպարեղէն բաժնեց տնտեսական տագնապէն տառապող հայ անգործ ընտանիքներու :

Մեր բանւորները իրենց համակրութիւնն ու խնայողութիւնները աջ ու ձախ շռայլելէ առաջ՝ պէտք է անդրադառնան այս իրողութեանը վրայ եւ ինքզինքնին նկատեն անդամները այս մեծ ընտանիքին, որ իրենց բնական երկրին աշխատաւորութենէն կազմուած է :

<< Ազգային գրադարան

NL0196806

ԳԻՆ 1 ՖՐԱՆՔ

